

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

BROJ 3.

OŽUJAK 1929.

GOD XXV.

Prof. J. PASARIĆ:

ZAGREB

D^R. IVAN KRAJAČ

(Svršetak)

Osnovne misli o reformama i novim smjernicama hrvatskoga planinarstva, što ih je dr. I. Krajač razvio u spomenutom programatskom članku (»Hrv. Planinar« 1914., br. 1.—2.), potanko je razradio i popunio poslije rata u nizu svojih govora i rasprava i tako izgradio našu narodnu planinarsku ideologiju. U tom je pogledu značajan njegov govor o »alpinizmu«, što ga je držao god. 1922. (21. I.) prigodom otvaranja prve potpune planinarske izložbe HPD-a u zagrebačkom »Umjetničkom paviljonu«. U njem je živom rječitošću iznio glavne značajke modernog alpinizma i svestrano osvijetlio njegovu kulturnu i etičku ulogu u životu našega naroda. Tom je prigodom ujedno prvi put upozorio našu javnost na znamenitu kulturno-historijsku činjenicu, da u nas Hrvata zametak alpinizma pada (čemu su klasičan svjedok Zoranićeve »Planine«) u isto vrijeme, kada se je počeo javljati svijesni alpinizam u zapadnoj Evropi (Konrad Gessner, Piccolomini i dr.) Time je dr. I. Krajač neoborivo utvrdio, da smo i u ovoj kulturnoj grani pred 400 godina stajali u uskoj vezi s naprednim svijetom. Trajnu vrijednost ima napose onaj odlomak toga govora, gdje govornik podaje jasnu definiciju svijesnog alpinizma i potanko razlaže njegovu zamašnu zadaću u duševnom i tjelesnom odgoju našega narodnog podmlatka. Tim je govorom dr. Krajač stavio svjetlu krunu lijepim i zanosnim mislima o kulturnoj misiji planinarstva, što su ih prije pola vijeka izrekli Vukotinović i Torbar, slavni osnivači i bivši predsjednici HPD-a, čime je na doličan način utvrdio kontinuitet u tradiciji i ideologiji hrvatskog planinarstva. Njegov govor je već tada pobudio veliku pažnju u planinarskim redovima, pa kad je izšao u cijelosti u dnevniku »Jutarnjem Listu« (26. I. 1922.), ugledni slovenski »Planinski Vestnik« smatrao je za potrebno, da ga s dozvolom autorovom preštampa u svoja dva broja s originalnim tekstrom. Iz toga govora se i poslije često citirao spomenuti odlomak kao uzoran primjer autoritativnog mišljenja o kulturnoj i etičkoj zadaći modernoga alpinizma.

Dr. I. Krajač je i dalje dosljedno i ustrajno zborom i tvorom propovijedao svoje planinarsko evangelje. Zato su njegovi govorovi, što ih je držao kao predsjednik HPD-a (1921.—1925.) na glavnim godišnjim skupštinama, zadahnuti istim stvaralačkim duhom i inicijativnim mislima. U njima je do kraaja izložio ideologiju i izradio potpuni radni program hrvatskoga planinarstva za više decenija, označujući mu put razvoja u smjeru Gorskoga Kotara, Velike i Male Kapele, Velebita, Dinare, Biokova, Orjena i bosansko-hercegovačkih planina. »Na tom području« — ističe dr. I. Krajač u jubilarnom svesku »Hrv. Planinara« god. 1924. — »ima vanrednih prirodnih ljepota, koje nigdje na svijetu u tom obliku i u toj množini nisu sabrane na takovom prostoru, počevši od neobične razvitoosti obale, otoka, dubokih prodora, zatvorenih mora pa do visokih planinskih hrptova sa bajnim vidicima na more, otoče i kraj stijena i tornjeva najbizarnijih oblika pa do čitavih vrtlića stijena, jakih rijeka i slapova, ponornica, jezera, spilja, podzemnih vodotoka i snježnica; a taj kraj je posut spomenicima rimske, starohrvatske i sredovječne kulture«. Prožet tim duhom dr. I. Krajač je kao predsjednik kroz pune 4 godine vodio HPD od uspjeha do uspjeha tako, da je u to kratko vrijeme broj članova i podružnica toliko porastao, da je uz bratsko »Slovensko planinsko društvo« postalo najjače planinarsko društvo na slavenskom jugu. Na njegovu su pobudu osnovane dvije podružnice HPD-a: u Senju i Jastrebarskom.

Dr. I. Krajač je kao predsjednik našao za društvo i iznajmio kolibu u Prekrižju pod Plješivicom, pogodio i kupio za društvo kolibu na Mirovu na Velikom Alanu i pribavio dozvolu za konačenje u Strugama nad Jablancem u sjevernom Velebitu i odašrao nakon višekratnih pohoda i ogleda gradilište za planinarsku kuću na Zavižanskoj kosi (ispod Vučjaka). On se i poslije, kad mu kao ministru trgovine i industrije nije moguće bilo, da ostane na čelu HPD-a, sveudilj svojski brinuo za njegov procvat i razvoj, koji je i nadalje živom pažnjom pratio. Njegovoj brizi i zauzimanju ima HPD da zahvali, što ga je u g. 1925./26. po prvi put zapao udio državne potpore za podizanje planinarskih kuća i skloništa. Ta je potpora dobro došla HPD-u kod proširenja i nadogradnje Tomislavova doma na Sljemenu, a društvenim podružnicama na Sušaku i u Gospiću služila je pobudom, da je prva odmah priступila izgradnji planinarske kuće na Obruču nad Grobničkim poljem, a druga prošle godine započela i proljetos dovršava gradnju planinarskog doma na Visočici u južnom Velebitu. Osim toga je dr. I. Krajač i slijedeće proračunske godine doznačio znatne

potpore planinarskim društvima u Beogradu, Novom Sadu i Sarajevu, a HPD-u novu potporu za gradnju dvaju planinarskih skloništa, i to jednog na Zavižanu u sjevernom Velebitu i drugog na Bijelim Stijenama u Velikoj Kapeli, i to uz obvezu, da se te kobilice podignu što prije, kako bi se ti planinski krajevi otvorili planinarskom prometu. Tomu je uvjetu HPD i udovoljilo i obje kuće izgradilo do kraja god. 1927. Otvorenje spomenutih skloništa dalo je poticaja za još veći razmah planinarstva u planinskim krajevima, a rezultat toga razmaha ogleda se u činjenici, da HPD i njegove podružnice imaju danas 20 planinarskih kuća i skloništa, i to 11 vlastitih, a 9 u tuđim zgradama, koje se po ugovoru ili dozvoli mogu upotrebljavati od društvenih članova.

Poslije spomenutih govora dr. I. Krajač je još u dva maha precizirao svoje osnovne misli o reformama i novim smjernicama HPD-a i to u kratkom i jezgrovitom članku »Razvitak Hrvatskog planinarskog društva«, što je izšao na čelu jubilarnog sveska »Hrv. Planinara« g. 1924. i u opširnoj raspravi »Hrvatsko planinarstvo«, što ju je napisao g. 1925. za Tomislavov Zbornik »Matica Hrvatske«. Kako posljednja rasprava prema rasporedu gradića ne može tako skoro da ugleda svjetlo u tom Zborniku, a dotle će bez sumnje pridoći novi momenti, predao ju je g. dr. Krajač našem uredništvu, da je objelodani u narednim brojevima »Hrvatskog Planinara«.

Inicijativa za suradnju domaćih i slavenskih planinarskih društava.

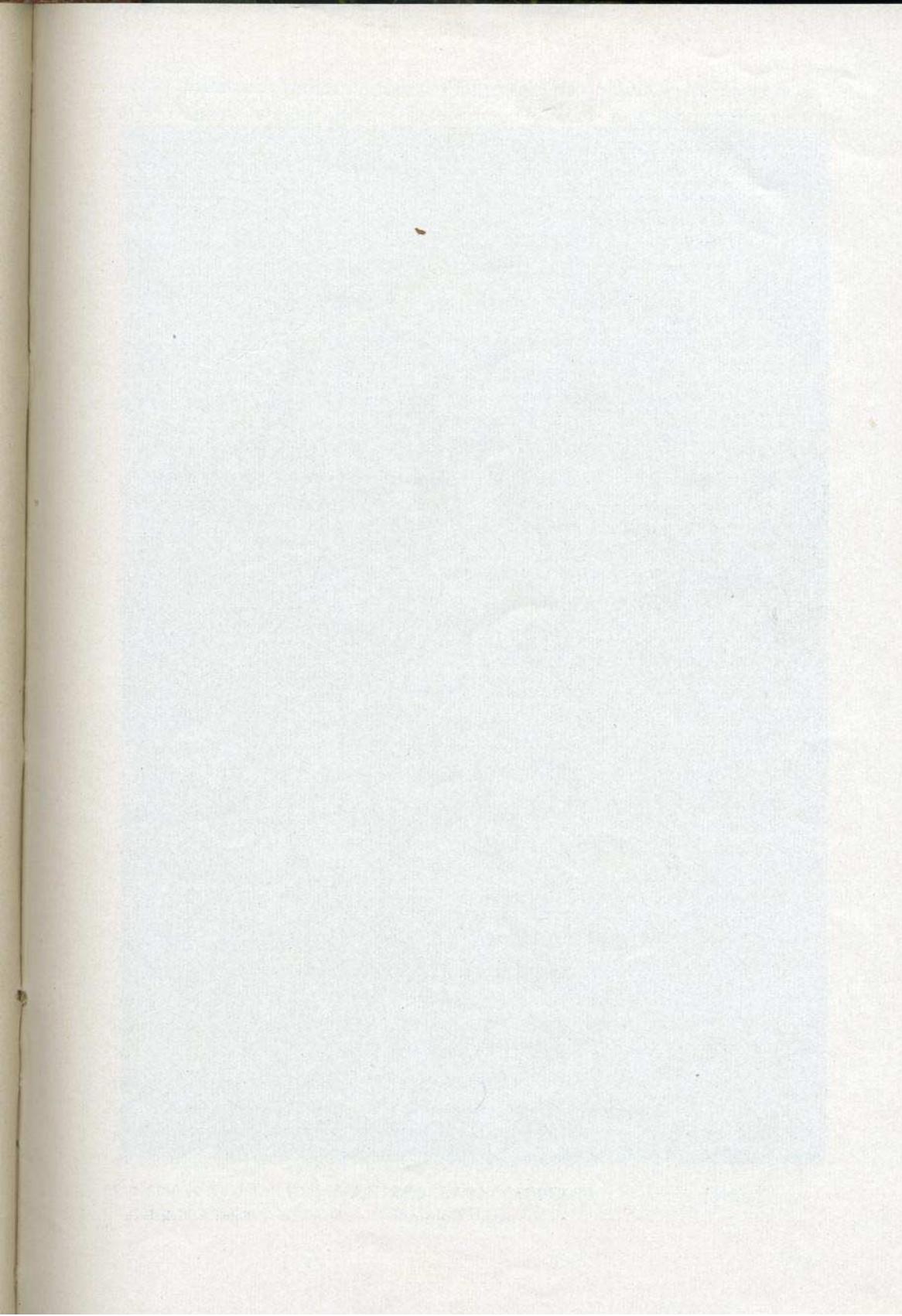
God. 1919. iznio je dr. Krajač na glavnoj skupštini HPD-a u Zagrebu predlog: »da se uzme u pretres i prihvati zajednička viša organizacija sa SPD-om u Ljubljani u svrhu njegovanja planinarstva na cijelom teritoriju kraljevine SHS«. Glavna skupština jednodušno je prihvatile taj predlog, a nato je HPD povjerilo dru. I. Krajaču formulaciju osnovnih načela za takvu organizaciju. Njegov načrt sadržavao je ove glavne točke: SPD i HPD sklapaju savez (ne jedinstveno društvo) u svrhu što intenzivnijeg kulturnog rada i jedinstvene reprezentacije prema prethodnom dogovoru i sporazumno izrađenom programu. Taj se savez osniva na teritorijalnom načelu, t. j. u Sloveniji djeluje isključivo SPD, a u Hrvatskoj (u širem smislu) samo HPD, a sastav njegova starjeinstva na načelu zastupanja po brojčanom ključu. Ako se među Srbima osnuje Srpsko planinarsko društvo (tada ga još nije bilo), ili ako se u kojoj pokrajini naše države ustroji samostalno planinarsko društvo, mogu ta društva pristupiti kao novi članovi savezu, koji bi sva udružena društva povezivao u jednu zajednicu prema vani. Svako savezno društvo ostaje i nadalje poseban pravni subjekt, zadržava svoju imovinu, ime, organizaciju i jest potpuno samostalno na svome radnom području.

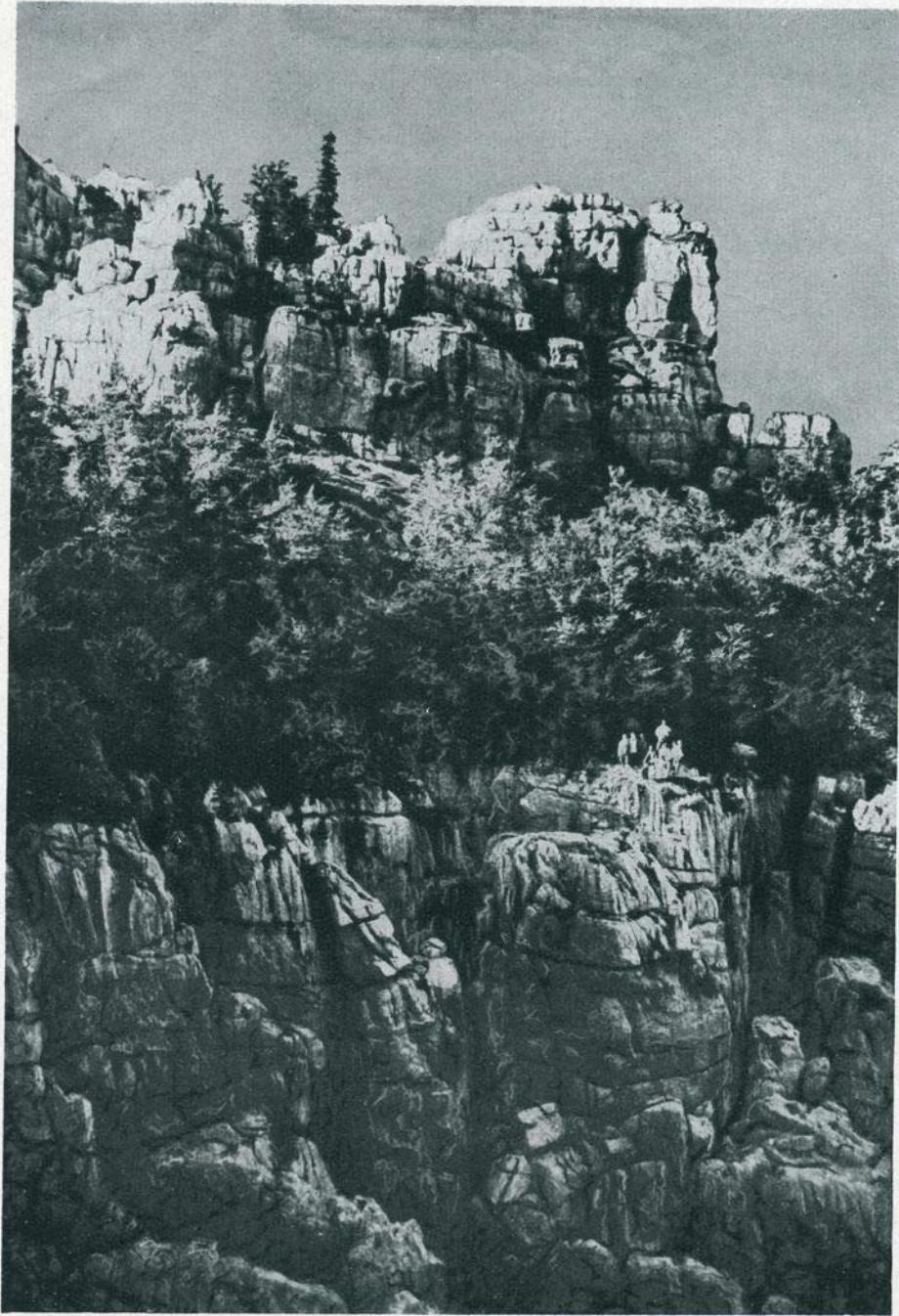
Osrednji odbor SPD-a, komu je HPD priopćilo taj nacrt, u glavnom se složio s gornjim stanovištem i sazvao za 15. V. 1921. planinarsku anketu u Ljubljani za raspravu o organizaciji saveza. Na toj konferenciji dr. I. Krajač živo je zagovarao osnutak saveza u gore označenom smislu i odlučno u ime HPD-a odbio misao s jedinstvenom planinarskom društvu. Konferencija se svršila time, da je izaslanicima HPD-a povjerila izradbu pravila za savez planinarskih društava. Taj je posao izvršen još iste godine, i nacrt saveznih pravila odaslan SPD-u u Ljubljani i Srpskom planinskom društvu u Beograd, koji je međutim nakon ankete u Ljubljani na novo oživilo. SPD ga je odmah u načelu prihvatiло, dok se na pristanak iz Beograda moralo čekati pune četiri godine, a to po svoj prilici zato, što se odanle željela unifikacija, a ne savez. Inicijativa i nastojanje dra. I. Krajača okrunjeni su uspjehom tek u jesen g. 1925., kada je na Plitvičkim jezerima (7. IX.) osnovan »Savez planinarskih društava u kraljevini SHS« s pravilima, u kojima su došla do izražaja osnovna načela njegova prvobitnog nacrta iz g. 1921.

Na istoj planinarskoj konferenciji u Ljubljani od 15. V. 1921. usvojena je i druga organizatorna formulacija dra. I. Krajača, koja je kasnije služila kao osnovka organizaciji cijelokupnog slavenskog planinarstva. Po njegovoj zamisli imao bi se osnovati međuslavenski planinarski organ, kojemu se na toj anketi na predlog delegata »Kluba čehoslovačkih turista« iz Praga davalо ime »Slavensko planarsko vijeće« (Slovanska Turistička Rada). To »vijeće« imalo bi da bude fakultativni posredujući organ između područnih slavenskih planinarskih organizacija sa savjetujućim i inicijativnim radom, a cilj mu je, da na osnovu reciprociteta slavenskih planinarskih društava pogoduje jednoobrazni promišljeni razvoj slavenskog planinarstva u njegovim ciljevima, radu i metodama. Taj je organ doista i osnovan g. 1925. u Zakopanima u Tatri pod imenom »Asocijacija slavenskih turističkih društava«, a njegova se organizacija u glavnom podudara s gore izloženom formulacijom dra. I. Krajača na ljubljanskoj anketi.

Obrana samostalnosti planinarskih društava.

Dr. I. Krajač je u jednoj kritičnoj prigodi odlučno utjecao, da se našem narodnom planinarstvu osigura neovisan položaj i samostalan razvitak. Kada se početkom g. 1925. na poticaj odsjeka za turizam u ministarstvu trgovine radilo o osnutku »Jugoslavenskog Touring-kluba« za cijelu državu, u predloženom nacrtu pravila bilo je takovih ustanova, u kojima se po sudu dra. I. Krajača predviđao podređeni položaj planinarskih društava prema tom klubu i diralo u njihovu imovinu. Protiv toga pokušaja a na obranu samostalnosti planinarskih društava odlučno je ustao dr. Krajač u »Jutarnjem Listu« (15. V.

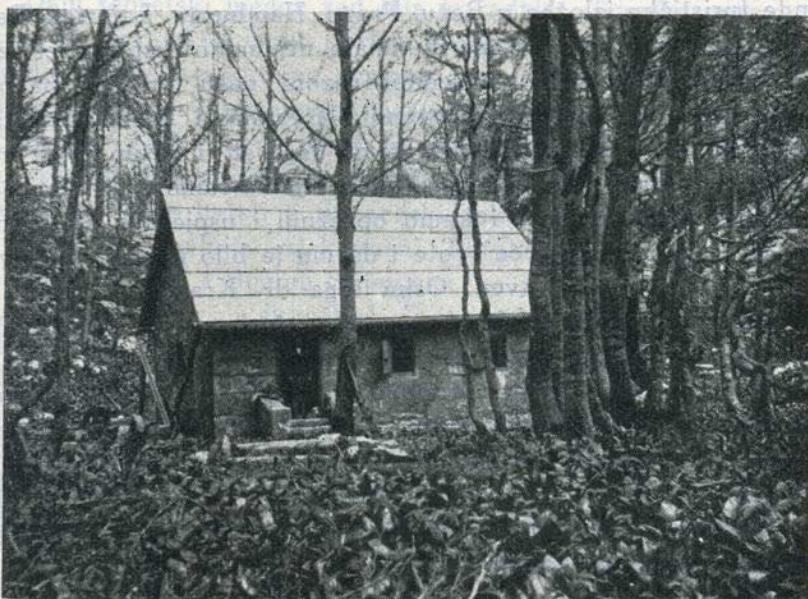
PAKLENO KRAJ OBRUČA
Hrvatski Colorado

Foto: L. Griesbach

1925.) dokumentiranim člankom »Touringklub i planinarska društva«, a HPD je na njegov poticaj sazvalo za 7. VI. i. g. konferenciju planinarskih društava, da rasprave to važno pitanje. Nakon dulje rasprave ta je konferencija završena rezolucijom u smislu njegova inicijativnog predloga, da »planinarska društva ne priznaju nad sobom drugi organ, do li onaj, koji proizlazi njihovom voljom iz njih samih, a podupirat će na ravnopravnoj nozi nastojanja i rad »Jugoslavenskog Touringkluba«. — Time je i u tom pitanju načelno stanovište dra. Krajača iznijelo pobjedu.

Briga za planinarstvo i turizam.

Kad je dr. I. Krajač u drugoj polovini g. 1925. postao ministar trgovine i industrije, njegovoј živoј pažnji za planinarstvo pridružila

HIRCOVA KUĆA HPD-a NA BIJELIM STIJENAMA

se naročita briga za razvitak turizma u cijeloj državi. On je dobro znao, da priroda u našoj državi, osobito u primorskim i planinskim krajevima, daje u punoj mjeri preduvjete za razvoj turizma, od kojega bi naša zemlja s vremenom mogla imati poput Švicarske i Italije jedno od glavnih vrela narodne privrede. A kako su za razvoj turizma osobito važni dobro organizirano planinarstvo, uspješna propaganda na strani i moderno uređeno hotelijerstvo, posvetio je dr. Krajač ovim trima granama prilježnu pažnju. Ali u prvo vrijeme bio mu je rad na tom polju stegnut u čedne granice, jer u proračunu

za 1925/26. bila je predviđena samo neznatna svota od D 200.000, dok druge napredne države izdaju godimice silne milijune. Za g. 1926/27. on je predložio svotu od D 9,450.000, a Skupština mu je odobrila svega D 300.000. Tu je svotu kao i ostatak kredita za izložbu u Filadelfiji koristonosno upotrebio za potpore planinarskim društvima u Beogradu, Novom Sadu, Sarajevu i Zagrebu i za propagandu u inostranstvu. Tom je prilikom HPD dobilo uz gore spomenute potpore za gradnju planinarskih kuća na Zavižanu, Bijelim Stijenama, Obruču i Visočici još posebnu svotu od D 25.000 za izdanje kritičkog vodiča Dinarskog gorsskog sklopa, od kojega kao prvi dio ima skoro izići »Vodič po Velebitu« od dra. J. Poljaka uz suradnju dra. Krajača, napose što se tiče sjevernog Velebita.

Po njegovoj uputi odsjek za turizam organizirao je u svrhu propagande turističke izložbe u Beču, Pragu, Hamburgu, Lajpzigu, Berlinu i drugim mjestima, a one su imale nesumnjiv uspjeh, jer je i po službenoj statistici u narednoj sezoni našu državu, napose hrvatsku obalu na Jadranu, Sloveniji, Hrvatsku i Bosnu, posjetilo stranaca 36.303 uz 148.000 domaćih, od čega su u našim krajevima ostali debeli milijuni sa zdravom valutom. Nema sumnje, da bi njegov rad na tom polju bio kud i kamo opsežniji i uspješniji, da su mu stajale na raspoloženju veće svote i da mu je bilo moguće nastaviti taj rad u započetom pravcu. Osim toga dr. Krajač je ishodio u proračunu za 1927/28. povišenje svote za turizam na D 500.000 i izradio opširan program za razvoj planinarstva i turizma, koji se po njegovoj intenciji imaju ravnomjerno podupirati i unapređivati, jer je razvijeno planinarstvo pionir i jedan od glavnih preduvjeta za uspjeh i napredak turizma. Ali taj se program poslije njegova odstupa početkom g. 1927. samo djelomično provodio, te je planinarstvo došlo u pozadinu, a glavnu i gotovo isključivu ulogu igra turizam po poznatoj šabloni.

Vodstvo odsjeka za jadranski turizam.

Kad je dr. I. Krajač istupio iz ministarstva, povjereni mu je kao iskusnom stručnjaku vodstvo odsjeka za turizam jadranskoga područja kod oblasne samouprave zagrebačke oblasti. U tom je svojstvu razvio zamjernu i intenzivnu djelatnost. Teoretske prednje za djelovanje toga odsjeka izveo je potanko i pregledno u važnoj radnji: »Problem našeg jadranskog područja« (»Hrv. Planinar« 1927., br. 8). Ovom je raspravom u glavnim smjernicama teoretski obuhvaćen turizam glavnoga dijela jadranskog područja: obale, otočja i zaleda, kao jedne organske cjeline. Posve je ispravno njegovo gledište, da se morska kupališta i izletišta mogu uspješno razvijati samo u vezi sa prirodnim zaleđem, u spoju mora sa kopnom

i njegovim planinama, sa kojih su vidici na more i otočje ljepši i bujniji negoli u Alpama. Tim nacrtom organizatornog rada udaren je temelj za kasniju suradnju oblasnih samouprava jadranskog područja, koja je poglavito na poticaj i zaslugom dra. Krajača sporazumno zaključena na konferenciji u Splitu 10. IV. 1928.

Kao nastavak ovoga teoretskog rada s obzirom na autobusnu vezu na tom području izdala je zagrebačka oblast preglednu radnju dra. I. Krajača pod naslovom »Prometni problem upotrebe motornih vozila u zagrebačkoj i susjednim oblastima«, koja je dala pobudu za otvaranje novih autobusnih pruga u kombinaciji sa željeznicom, kao što je veza Zagreb—Senj i autobusne veze duž obale Hrvatskog Primorja od Sušaka do Senja, između Crikvenice i Plitvičkih jezera preko Senja i između Zagreba i Plitvičkih jezera.

Dalji teoretski njegov rad bila je radnja: »Šumska uprava i turizam na Hrvatskog Kršu« (»Hrv. Planinar, 1928. br. 2—3), koja je također donijela praktične uspjehe, jer se kao posljedica njegovih zahtjeva glede najpotrebnijeg pošumljenja krša potporom šumarije u Senju već podižu nove plantaže šume u Oltarskoj drazi kod Senja. Na osnovu tih predradnja dr. Krajač je kao narodni zastupnik predložio, da se uvrsti u finansijski zakon za g. 1928/29. ustanova o našim nacionalnim parkovima: Plitvičkim jezerima, Stirovači, Velikoj Paklenici i Bijelim Stijenama, pa je taj predlog i prihvaćen i uzakonjen u bivšoj skupštini. K tim teoretskim radovima valja pribrojiti i radnju dra. Krajača pod naslovom »Problem našeg nacionalnog pomorstva«, koje je zvano, da podupre razvoj turizma uz čitavu našu jadransku obalu. U uskoj vezi s tim teoretskim predradnjama, koje su već donijele konkretnog ploda za razvoj turistike u našem primorju i njegovu kopnenom zaleđu, stoji i pet najnovijih teoretskih radnja dra. I. Krajača: 1. »Neki ekonomski problemi oblasne samouprave u Karlovcu«, koja je izšla u božićnom broju »Naše Sloga« (1928.) na Sušaku; 2. »Starine na sjevernom Velebitu« (»Novosti« 1929., br. 6.); 3. »Rab i zimski sport« (na Velebitu) (»Hrv. Planinar« 1929., br. 1.); 4. »Najkraća veza otoka Krka sa kopnom« (»Naša Sloga« 1929.); 5. »Program rada na razvoju turizma Jadranskog područja« (u rukopisu). U posljednjoj raspravi na osnovu bogatog iskustva i stručnog teoretskog znanja potanko razlaže metode, djelokrug i sredstva rada, što ga je odsjek za turizam Jadranskoga područja kod oblasne samouprave u Zagrebu u godini 1929. namjeravao proširiti u smislu zaključaka splitske konferencije na području ostalih samouprava prema iskustvima i postignutim uspjesima oblasne samouprave zagrebačke na području od Zagreba prema Hrvatskom Primorju i njegovu otočju. Ova vrlo temeljita i dragocjena radnja, u kojoj dr. Krajač reasumira i motivira sve.

što se ima u dogledno vrijeme poduzeti na cijelom Jadranskom području i u njegovu zaledu, imala je izaći u velikom Izvještaju oblasne samouprave zagrebačke za g. 1928.; ali je njezino objelodanjenje radi poznatih promjena odgođeno. Isto se dogodilo i s njegovim ekspozeom za financijalnu provedbu toga radnog programa.

Iz vodičke literature valja spomenuti: 1. »Dr. I. Krajač: Planinarski putovi« (Zagreb 1920., svez. 1.), koje je izdalo HPD sa sadržajem: Senjska Draga, Senjsko Bilo, Sjeverni Velebit. — 2. Nacrt »vodiča« po Hrvatskom Primorju« na osnovi veze primorskih mesta sa kopnenim zaledem, a s osobitim obzirom na planinarstvo i na hrv. kulturne spomenike i izlete po obali. Taj će vodič izdati HPD uz doznačenu potporu oblasne samouprave zagrebačke. Osnovna misao toga Krajačeva »vodiča« jest, da se stranci ne vežu samo za Primorje, a u tu svrhu treba stvoriti što lakši i brži promet i vezu između Primorja i njegova prirodnog zaleda i uz to označe kulturne historijske vrednote i prirodne znamenitosti toga kraja.

U odsjeku za turizam kod iste oblasne samouprave pod njegovim su vodstvom izrađena povećanja ovećeg broja fotografija sa hrvatskih planina i izrađena zbirka dijapositiva u svrhu turističke propagande. Na njegovu je inicijativu a u istu svrhu odlučeno divotizdanje »Album hrvatskih planina«, koji će izdati HPD uz potporu iste oblasne samouprave.

Na njegov predlog i preporuku ista je samoupravna oblast doznačila HPD-u za gradnju »Hrvatskog planinarskog muzeja« prošle i ove godine znatnu pripomoć od D 50.000; poduprla gradnju kolibe na Rožanskim kukovima sa D 18.000 i planinarske kuće na Visočici svotom od D 10.000 kao i otkupom karta i razglednica u iznosu od D 3.000; nadalje kupnju planinarske kuće u Gornjem Jelenju pod Risnjakom sa D 5.000; gradnju planinarske kuće na Ivaničici u Hrv. Zagorju sa D 40.000; planinarskog doma na Mosoru kraj Splita sa D 30.000; kuće na Biokovu sa D 20.000; a osigurao potporu za gradnju kuće na Ravnoj gori u Hrv. Zagorju i započeo raditi na izgradnji kolibe pod Sv. Brdom u južnom Velebitu i na Orjenu u južnoj Dalmaciji. Na njegovu pobudu osnovane su nedavno podružnice HPD-a u Sv. Jurju kraj Senja, u Podgori i Makarskoj u Dalmaciji.

Da se sjeverni Velebit potpuno otvari turističkom prometu, na njegovu je inicijativu votirala zagrebačka oblasna samouprava HPD-u iznos od D 25.000 za uređenje i markiranje planinarskih putova od Senjskog Bila pa sve do Šatorine po osnovi njegovoj, a za istraživanje špilja u južnom Velebitu i na Dinari svotu od D 4.000.

To je u poredbi sa zbiljom tek blijeda slika njegova inicijativnog, ideološkog i konstruktivnog rada na polju narodnog planinarstva i turizma. Ovdje nisu dodirnute druge mnoge grane javnoga rada, u kojima se dr. I. Krajač odlično istaknuo kao teoretički ili praktični stručnjak. To su n. pr. financijalna, valutarna i trgovinska politika, narodno pomorstvo, etnografija, starohrvatska prosvjeta i dr. Tako su se u njem u sretnom spoju našla odlična svojstva dvaju njegovih užih zemljaka i čakavskih korjenika: univerzalnost i širina pogleda Pavla Vitezovića i pčelinji mar i vanredna konstruktivnost Franje Račkoga. A kako on stoji u razmahu duševne snage te je pun novih osnova i zdravih ideja, može hrvatska kultura s pouzdanjem od njega očekivati još mnogo krepkih pobuda i umnih plodova. Bilo u sto dobrih časa!

VLADIMIR ŠKORIĆ:

ZAGREB

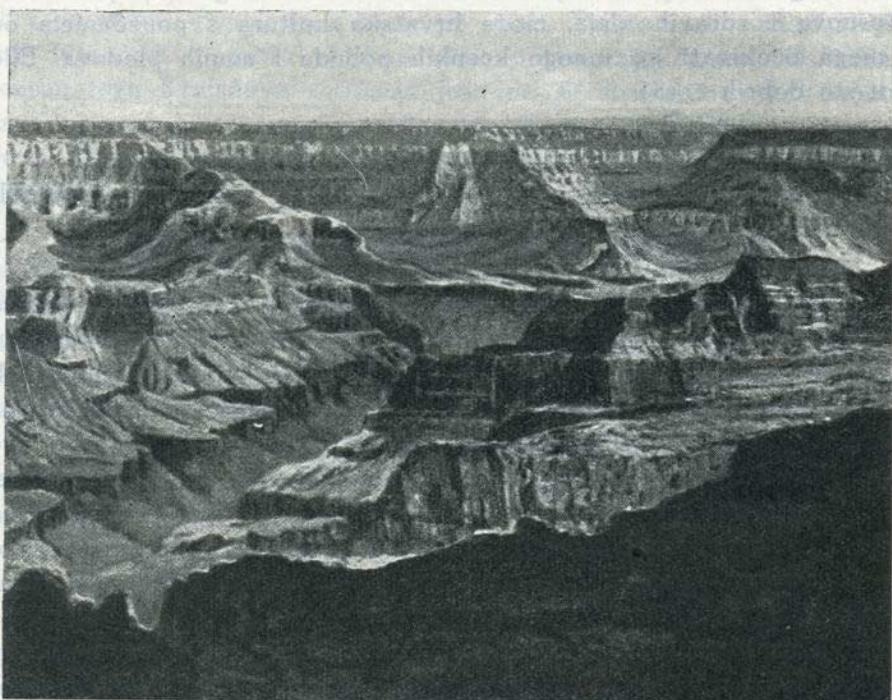
U ZEMLJI PLAMENIH KANJONA

Na zapadu Sjedinjenih Američkih Država, na granici država Utah, Colorado i Arizona, nalaze se visoravni, u koje je urezala svemoćna snaga vode tvorevine nenadmašive ljepote. Zaputimo li se vlakom ili automobilom u Cedar City, to nas odavde vodi krasna cesta na jug put velikog bazena, koji je u neku ruku zatočio sve potoćiće i rijeke toga kraja, jer nijedna od njih ne dostiže more. Na istoku nalaze se strmi obronci Markagunt i Kolob plateau-a, na zapadu Iron-Mountains, огромni rudnici željeza, a na jugu visoko i grandiozno Pine Valley gorje, niz ugaslih crnih vulkanskih vrhunaca, koji se dižu i do 10.000 stopa visoko.

Hamilton's Fort udaljen je nekoliko milja južnije od Cedar City, te je nekad bio predstraža, no i poprište mnogih borba bijelaca sa urođenim crvenokošćima. U blizini sela Kanarra cesta kreće preko ruba velikog bazena i pušta se u razvođe rijeke Colorado. Tu se odmah oštroski ističu sivi i crveni grebeni, uvale Hurrican Ledge, prekriveni zelenim borovima (*Pinus edulis*) i borovicama (*Juniperus californica var. utahensis*). Put prolazi visoravni, koje su čas nekoliko stotina stopa propale u dubinu, a čas se opet izdižu gotovo isto toliko u visinu. Nalazimo se u području dobro poznatog razmaka Hurrican Fault, koji se proteže od vulkanskih Tushar Mountains u duljini od više no 200 milja podno Markagunt visoravni, da konačno na jugu presijeca Grand Canyon.

Na daljem putu prati nas potoći Ash Creek, koji protječe preko slojeva lave, te tu nalazimo obilje divljih kaktusa i brojne

juke. Tu nam se pruža prvi pogled na uvalu Valley of the Virgin, punu vulkanskih čunjeva, polja lave i crvenog pijeska; ova je po prvi put napućena od Mormona godine 1858. Taj dio države Utah nalazi se oko 3000 stopa nad morem. Klima toga kraja je sup-tropska, te se tu goji veliki broj kulturnog bilja, a osobito duhan i pamuk. Ovdje nalazimo sela poput Toquerville sa sjenovitim topolama (*Populus Fremontii*), a stanete li na putu, možete se obilno naužiti upravo prekrasnog voća: smokava, grožđa, kajsija, bresaka, krušaka, šljiva i mogranja. Duž seoske ceste nalaze se ne-

GRAND CANYON U KOLORADU

obične kuće sa visokim kamenim ogradama, kao da su zaspale podno bujnih smokava, a bujice vode za natapanje žubore i pjevaju u tom kraju biblijske mirnoće i obilja.

Samo tri milje južnije prelazi Hardingova cesta preko potocića La Verkin Creek, skreće zapadno i počinje se uspinjati. Nakon kratkog uspona u tren oka mijenja se čitav kraj, jer se izdižu visoki, bijeli, sivi, ružičasti i crevni vrhovi, iznikli Bog zna od kuda, da se odmah zatim pojavi brdo West Temple of the Virgin — vrata u Zion Canyon.

Stari indijanski naziv Zion Canyon bio je Munkutuweap, što znači ravni kanjon, mjesto mnogih voda ili, kako se još tumači, mjesto bogova. Sa Kolob plateau-a pušta se rijeka Munkutuweap u duboko izrovane jurske pješčenjake i bijele vermilionske stijene, da produži svoj put u crvenim i purpurnim triadičkim slojevima. Na mjestima proširuje se kanjon dosta znatno, kao što je to u Sinaawavinom hramu, no na mjestima postaje i tako uzak, da mu se mogu laktovima dotaknuti strane, a iz te tamne dubine moci je i danju ugledati zvijezde. Na širim mjestima opažaju se do 3000 stopa visoki vrhunci i stijene, a njihova boja izmjenjuje se od ružičasto dječjeg obraza pa sve do karmina na usnicama mnoge savremene dame. Nalazimo tu mimo toga stijena žute i narančaste boje, a vrhovi pokazuju mlijeko bjelilo kamena i lijepo zelenilo borova (*Pinus mitis*). Svuda se zapaža masivna skulptura, te tu nalazimo »Stražara, Istočni hram, Tri patrijarha, Veliki bijeli prijesto, Brdo misterija«, a ponad istočne stijene izdižu se »Blizanci i Sunčev brdo«, na kojem se u zoru javljaju prve sunčane zrake, da se kod zapada najdulje zadrže kod »Blizanaca«.

Sunce kreće prema zapadu i nastaje doba, da se vratimo u Cedar-City, da bismo drugog dana mogli što ranije poraniti i potpeti se koju milju bliže nebu, da ugledamo prizore prirode, kojima nema ravnih na svijetu.

Mnogi je od nas promatrao, kad kiša pljušti na uzorano polje, te stvara sitne potočiće i brazdice, a one se ujedinjuju u veće, da bi konačno završile u jarku kraj puta. Kad se kiše ponavljavaju, tako i jarci postaju dublji, a godinama stvaraju se duboke grabe, čije se strane pomalo urušavaju, te im tu i tamo pritječu sitni pritoci sa polja. Na medju grabe i njenih pritoka ruši se zemlja, no tu i tamo ostaju mali stupići zemlje, pa kad ih izbliže pogledamo, možemo zamjetiti, da izgledaju poput minijaturnih pećina, šiljaka i tornjića. Takvo ispiranje vode gotovo je svakom dobro poznato, no rjeđe se pomišlja da imade takovih tvorba mnogo šarolikijih i golemyh po dimenzijama.

Podimo korak dalje na našem putu i primaknimo se bliže Cedar Breaks i Bryce Canyonu, da se odmah uvjerimo o stvaračkoj snazi novog božanstva, koje zovemo erozionom snagom vode. Prolazom kroz kotlinu potočića Coal Creek uskoro ćemo stići do Ashdown Gorgea na Markagunt plateau-u, koji se nakon kratkog toka bučno ruši u dubinu Canyona Cedar Breaks.

Cedar Breaks je golemi amfiteatar (60 kv. milja), koji je usječen do 2000 stopa duboko u ružičaste stijene. U tom bezgraničnom labirintu pokazuju se oku nebrojene groteskne i velebne arhitek-

tonske forme, kao da su preostaci egipatskih ili gotskih masivnih zidova. Boje se pri tom preljevaju sa mijenjom sunca, pa premda je ružičasta dominantna, ipak kadšto prevladava narančasta boja. Taj je amfiteatar sastavljen od 6—7 manjih polukružnih amfiteatra sa oštrim bridovima, koji se spuštaju prema sredini, no tek prolaženjem osamljenim stazama na njihovu dnu moguće je sebi stvoriti pravu sliku o njihovoj neobičnoj ljepoti. Tek tu nalazimo bezbrojne starinske ružičaste gradove u čitavim nizovima, nastavane snježno-bijelim zmajevima, zapjenjenim i krvlju oblichenim dinosaurima, jer divlja priroda toga kraja upravo je stvorena da bude postojbina tih prehistoricnih čudovišta. Cedar Breaks je dođuše najveći amfiteatar u državi Utah, no nije najljepši, jer tek 70 milja istočnije nalazi se biser-erozije — Bryce Canyon.

Lijepa cesta prolazi Marakagunt plateau te je okružena crnogoričnom šumom. Sam put je naizmjence ružičast, crven i bijel, upravo obojena cesta u kraju punom boja. Od Cedar Breaks Junction krećemo na sjever, da nas za kratko vrijeme pozdravi obilje crvenih tornjića i kula, siguran znak, da se nalazimo u predvorju veličanstvenog djela prirode Bryce Canyona. Nakon kratkog uspona dolazimo do vidikovca Inspiration Point, te nam se otud ukazuje sjaj i čar Bryce Canyona, tog igrališta vila i satira, no istodobno i postojbine demona. Na časove izgleda kao da su nevidljive sile zgrnule nekoliko orientalnih gradova u neobičnu zajednicu, te na njima poigravaju ružičaste, crvene, purpurne, narančaste, žute i bijele boje, a sve je prekriveno kao nekom ljubičastom maglicom.

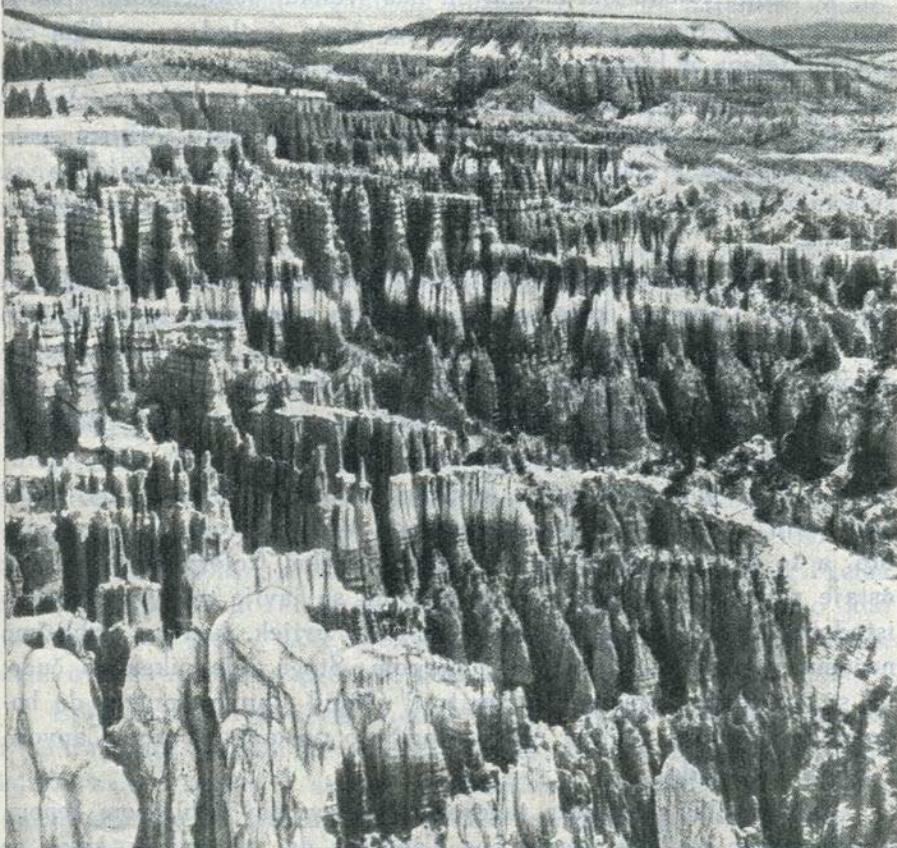
Uistinu nije to kanjon, već amfiteatar u obliku potkove 1000 stopa duboko usječen u pješčenjacima Pansa Ugunt plateau-a, te zaprema oko osam hiljada jutara.

Nije potrebno mnogo fantazije, da između u dubinu pogruženih borova i smreka ugledamo građevine u stilu Kine, Egipta, Tolteka, Inka, Grka i Gota, no možda su te građevine još sličnije dravidskim hramovima punim dekoracija, kako ih nalazimo u džunglama Burme i Jave.

Tu nalazimo pagode, mošeje, minarete, kioske, katedrale, teatre, peristile, kolonade, nagnute tornjeve, piramide i obeliske, pa bi svi arhitekti starog doba mogli crpiti inspiraciju iz šutljivih gradjevina Bryce Canyona.

Ipak ti gradovi nisu pusti, već su nasuprot veoma napućeni, te tu vidimo: divove i patuljke, svećenike i kraljeve, čete vojnika, faune, satire, nimfe, vještice, konje, pse, guštere, žabe i kornjače, a sve se to kreće i giblje, iščezava na jednom mjestu, da se na drugom pojavi u toj igri svjetla i sjene. U daljini na istoku podižu

se brojne kolonade, kao da su se tamo nalazile goleme akropole, a sad su samo preostale fasade, frizi, stupovi i portici iz ružičastog mramora, a sunčani traci bez prekida poigravaju na njima i dočaravaju nam uvjek nove oblike. Preko toga otvara se amfiteatar prema rijeci Pahreah i selu Tropic okruženom zelenim poljima.

BRYCE-CANYON U KOLORADU

Najljepši je pogled na Bryce Canyon, kad se on nalazi između sunca i posmatrača. Osobito je on lijep i za vrijeme sunčana zapada, iza kojega uskoro slijedi sumrak, jer pred nama iskrasavaju sva božanstva, koja ga nastavaju.

Ipak istom spuštanju u dubinu Bryce Canyona daje nam pravu predodžbu o golemosti njegovih tvorevina. Tu istom nalazimo tamne

špilje i sjenovite kripte, umjetničke atelier-e, pune nedovršenih modela i figurina, bezbrojne fantastičke tvorbe u broncu, ametistu, topazu i alabastru. Svaki zaokret u jednu pokrajnu uvalicu, koridor i prolaz u zakučastom dnu Bryce Canyon-a stalnim je povodom novih i neočekivanih otkrića s obzirom na boje i oblike.

Kako god nam je srce u kratkom vremenu priraslo toj divnoj prirodi, valja da se ipak oprostimo od Bryce Canyon-a i krenemo preko prašume Kaibab Forest prema Grand Canyonu.

U šumi Kaibab okruživala su nas velika stabla bora, jele i smreke, a na putu zaustavljao nam se često pogled na velikim čoporima jelena u bijegu i na paši. Često bi zaštao češer, koji se je rušio sa stabla odgrizen od bjelorepe vjeverice (*Sciurus kaibabensis*), koja je jedini predstavnik te vrste na zemlji. Mirisni zrak, tamno zelenilo crnogorice i svijetlo zelenilo topola, zajedno sa sunčanim pramovima učiniše, da osjetimo, da je to prava postojbina drijada.

Naše je oduševljenje ipak postiglo vrhunac, kad smo stigli na rub Grand Canyon-a, kojemu nema premca u svijetu, te je gotovo više misteriozan u svojoj dubini, nego Himalaja sa svojom nepristupačnom visinom. Teško je opisati grandioznost tog naglavce postavljenog brda; Grand Canyon je prvo, a ne osmo čudo svijeta.

Sa andeoskog vidikovca vide se tisuće četvornih milja piramide i minareta isklesanih u kamenu, a mnogo milja u daljinu i oko milju u dubinu od našeg stajališta vidi se naoko sitna nit srebra, a to je u istinu golema i bučna rijeka Colorado. Promatrač ostaje zapanjen i udivljen, a u duši mu se javlja neobično čuvstvo istodobnog straha i užitka, koje se rađa uvijek, kad se približimo nečemu velikom, zagonetnom i lijepom. Stoga nije nikakovo čudo, da su indijanski prasjedioci smatrali Grand Canyon putem do bogova, pa je otud ponikla njihova priča o postanku Grand Canyon-a i rijeke Colorado:

Jedan veliki poglavica tugovao je za svojom ljubljenom ženom. Jednog dana dođe k njemu bog Tavouts, da ga uvjeri, kako se njegova žena nalazi na mjestu sreće, te ga stoga povede sa sobom, da mu pokaže njenu sreću. Tavouts načini tom prilikom put kroz brda, koja su priječila prolaz i dovede poglavicu do njegove žene u zemlju sreće, a taj put bio je — Grand Canyon. Na njihovu povratku bog Tavouts napusti divlju i bučnu vodu ranije načinjenim putem, da se nevrijednik ne bi mogao povratiti u zemlju sreće, pa je tako nastala rijeka Colorado.

PLANINA I ZDRAVLJE

O terapeutskom djelovanju planine.

Paralelno sa upoznavanjem fizikalnih faktora klime razvijao se je interes za klimatske osebine pojedinih predjela, koji bi mogli koristiti bolesnom organizmu. Svaka klima ima svoje naročite prednosti, pa se je prema njima razvila klimatoterapija, koja nastoji, da se slabiti ili bolesni organizam postavi u po nj najbolje uvjete.

Planinska klima sa hladnim noćima i hladnijim ljetima osvježava, te ima svoje prednosti za zdrave i bolesne. Veterinari i stotčari poznaju ih već dugo i praktično primjenjuju šaljući goveda za ojačanje na planinsku pašu (Velebit). Analogno tome ljudi su nastojali, da i za se to iskoriste, gradeći lječilišta na visinskim šumovitim predjelima, obasjanim suncem.

I ako određena visina nije za liječenje prijeko potrebna, te i nizina daje dobre rezultate, ipak spomenutom cjelokupnom djelovanju pridolazi psihički faktor vedrine i dalekih vidika. Naravski, da su za takovo liječenje potrebna dobro položena lječilišta i otporni lakši bolesnici. Tako shvaćeno i pametno upotrebljeno liječenje na planini daje dobar rezultat kod raznih oboljenja.

Djelovanje planinske klime na sastav krvi i srce važno je kod lakše slabokrvnosti (naročito sekundarne iza tuberkuloze, luesa) i lakših forma srca u salu (cor adiposum). Svi sastavni dijelovi krvi brzo se umnožavaju, a to ne prestaje povratkom u nizinu. Prema Philippi-u pojačani rad srca odstranjuje suvišno salo. Samo kod jače bolesnog srca i jake arterioskleroze (ovapnjenja žila), visina daje uvijek apsolutno protivne oznake.

Bolji krvotok povoljno djeluje na sve stare kronične procese i katare pluća. Poradi povećanja obujma pluća i mišića za disanje koristi svima slabim i starim neelastičnim organima za disanje (lakša sipnja). Na plućnu tuberkulozu osvrnut ćemo se kasnije.

Nadalje povoljno djeluje na probavu, pojačava oksidaciju i upliva na debeljinu. Istodobno jačanje apetita važno je kod slabijih. Često djeluje povoljno na rad želučanih žlijezda, pa nestaju nervozni pojavi katara želuca i prejako izlučivanje želučane kiseline. Neke vrlo razdražive konstitucije može visina jače podraživati.

Pojačani rad svih organa snaži zglobove i mišice. Smanjuje se mast, a pojačani apetit povećava bjelančevinu u mišićima (Jessen, Philippi).

Srednja visina umiruje živce i san je krepak, dok prevelika

visina djeluje obično protivno. Psihičko raspoloženje korisno upliva na cjelokupno stanje bolesnika.

Svi faktori planinske klime, a naročito ultraljubičaste zrake snaže kožu i na tome se osniva liječenje t. b. c. kože i kostiju na visini. Ove zrake ubijaju brzo kužne klice i ubrzavaju zaraštavanje rana, pa se bolesno tkivo obnavlja. Planinsko sunce po Bernhardu umiruje i ublažuje boli, te brzo nestaje bolnog izražaja, koji zamjenjuje svježi i vedri izgled.

Stvoreni pigment je predispozicija za liječenje i prenosi djejanje ultraljubičastih zraka u dubinu. One prouzrokuju zapaljenje kože kao reaktivni, obrambeni proces tijela, a bijela krvna zrnca jače su podražena na borbu s bacilima. U tijelu se javljaju imuna protutjelesa kao sigurnost protiv novih infekcija.

Iako se danas t. b. c. kosti, žljezda i kože liječi vrlo dobro na morskoj površini (mediteranska rivijera na hrvatskoj obali Jadrana), ipak Rollier pretpostavlja liječenje planine radi djejanja na cjelokupni oslabljeli organizam. Naročito su zimi ultraljubičaste zrake u nizini apsorbirane od atmosfere, pak treba prekinuti liječenje, a na visini to nije potrebno. Liječenjem kirurške t. b. c na visini Rollier (Laysin) je postigao vanredne rezultate, pa je za njega svaka i kronična forma izlječiva, samo treba strpljenja i vremena.

Liječenje plućne t. b. c. s pomoću planinske klime ima mnogo svojih pristalica, a dosta mnogo i onih, koji je ne preporučuju. Specijalna visina nije po sudu mnogih bezuvjetno potrebna, te i nizina daje vrlo dobre rezultate. U Njemačkoj čak postoji mlađi medicinski pokret, koji je protiv skupog liječenja u tuđinskim planinama, pa kako sami nemaju za to zgodnog gorja, dižu sanatorije u nizini s dobrim uspjehom.

Ne ulazeći u tu polemiku, spominjemo tek uzgredno činjenicu, da je već Hipokrat šiljao grudobolne na Olimp, pa smo daleko od toga, da planinskoj klimi zaniječemo svaku terapeutsku mogućnost. Bez sumnje ona nije uvijek potrebna, a katkad čak štetosna za takve bolesnike.

Dok je česti preduvjet t. b. c. pluća nečisti zrak industrijskih centara, oboljenje od t. b. c. pada paralelno s porastom visine. Po Turbanu u švicarskom kantonu Graubunden ispod 1000 m ima oko 11% oboljenja od t. b. c., a iznad 7%. Na visoravnima Meksika, Tibeta i Kordiliera t. b. c. je nepoznata bolest. Zato su brđani najmanje okuženi i prema tome najslabije otporni protiv te bolesti, kad sidju sa svojih visina u mizerne atmosferske prilike grada. Kod nas su Hercegovci najmanje zaraženi, ali i najslabije ot-

porni protiv te bolesti. Još za vrijeme Austrije je njihov hercegovački puk u Beču ginuo od takozvane morbus viennensis (t. b. c.), te su ih morali premjestiti u krašku okolinu Trsta (Dr. Lapajne).

Rezultati liječenja tuberkuloze na visini ističu se prema nizinskim trajnošću, pa po statistici u Davosu (Nienhaus) 58—73% postizavaju sposobnost zarađivanja.

Čist zrak visinâ isključuje mogućnost miješane infekcije pozlijedenih pluća s ostalim klicama.

Posebna je prednost u tom, što je teškim bolesnicima omogućen čisti zrak u sobi, a to je u nizini teško postići.

Liječenje t. b. c. pluća na planini sastoji se isto u jačanju cijelog organizma i to u ležanju, dobroj ishrani, hidroterapiji, a kasnije u laganom kretanju. Od naročite je važnosti postepeno privikavanje bolesnika na promjene visinske klime uz liječničku kontrolu. Najpovoljnija za liječenje u planini jesu oboljenja prvog stadija t. b. c., pa su tada rezultati prema Turbanu do 97% trajni. Po Finkbeineru (Davos) povećava se i težina velike većine bolesnika za 4—5 kg. Noćno znojenje bolesnika povoljno je uplivisano hladnjim noćnim temperaturama. Sunčanje planinskim suncem dolazi u obzir samo kod lakših ili zastarjelih inaktivnih oboljenja (po mogućnosti bez temperature), jer jaka navala krvi u pluća često prouzrokuje krvarenje. Teži slučajevi plućne t. b. c. sa jačim destruktivnim procesima nisu nikako povoljni radi pojačane mehanike disanja, koja može da škodi i prouzrokuje krvarenje. (Ipak krvarenja iz pluća nisu češća nego u nizini. Po Finkbeineru ona ovise o velikoj vrućini, t. zv. föhnu, maglama i nevreinenu). Rekonvalescencija iza svih operacija kirurške forme t. b. c. brža je u planini. Povoljno je djelovanje planine kod tuberkulozne upale porebrice, jer boljim kolanjem krvi ubrzana je resorpcija.

Iz svega slijedi, da su za ovu klimu samo početni lakši slučajevi raznih oboljenja, koji imaju u sebi još dosta otpornosti i sposobnosti za adaptaciju na nove prilike.

Prema Vogtu indicirani su za planinsku klimu: slučajevi skloni i sumnjivi na t. b. c., lakša ili zastarjela oboljenja (kod kojih temperatura ne prelazi 38.5, a puls 100); kronične upale porebrice, bronha i lakša sipnja; kronični katari probavnih organa i sekundarna slabokrvnost; rane, koje teško zacjeljuju i lakše forme debljine.

Kontraindicirani su za planinsku klimu:

Teška oboljenja plućne t. b. c. (ona, koja napreduju i lako krvare); oboljenja srca i arterioskleroze, teška sipnja i lako podražljivi organizmi.

Planinsku klimu u umjerenoj zoni dijelimo na:

1. Predio brežuljaka od 300 do 700 m (Topolšica, Kasindol, Venac);
2. Alpinsko sredogorje od 700 do 1400 m (Brestovac);
3. Alpinsko visoko gorje iznad 1400 m (Lovćen, Davos, Arosa).

Praktično se već iznad 1000 m uzimlje kao visoko gorje. Jače terapeutsko djelovanje računa se iznad 600 m.

Već koncem 19. stoljeća javljaju se znanstvene radnje o važnosti klimato- i helio-terapije i dižu se prvi sanatoriji u alpinskim predjelima Švicarske za grudobolne. Početkom dvadesetog vijeka Bernhard u Samadenu gledajući stanovnike tog kraja, kako izlažu meso za konserviranje planinskom zraku i suncu, počeo je i on da ga terapeutski upotrebljuje. G. 1903. Rollier diže prvi svoj sanatorij u Leysinu (1300 m) za eksternu t. b. c. Danas ima ta ustanova 34 klinike na raznim visinama sa 1200 kreveta.

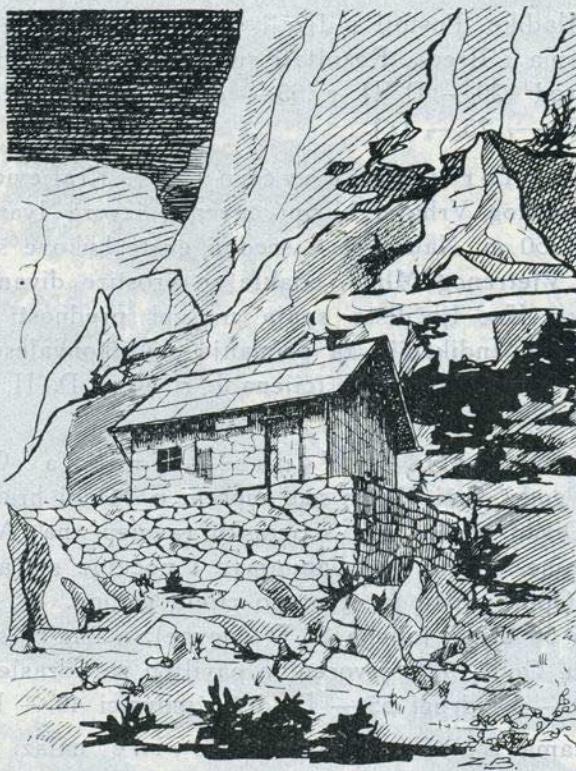
Za iskorišćavanje planine u zdravstvene svrhe potrebno je pomno istraživanje pojedinih za to prikladnih predjela. Od naročite je važnosti nagib planine, jer na strmim planinama ima više oborina. Važan je smjer planine radi trajanja insolacije. Potrebno je istraživanje intenziteta i vrste takozvane raspodjele sunčanih zraka i difuznog svjetla, koje se reflektira od okoline. Šuma ima uvijek prednost, jer stvara blagu klimu, regulira oborinu, vjetrove i toplinu. Za racionalnu borbu protiv tuberkuloze naročito je potrebno dosta dobro položenih lječilišta i korisno odabiranje lakših bolesnika, podesnih za klimatsko liječenje. Prema Hayeku potrebno je danas prenijeti smisao borbe protiv t. b. c. sa teško izlječivih ili neizlječivih bolesnika na lakše, gdje je bolest još izlječiva.

Naša lječilišta.

Prije rata postojalo je samo lječilište Brestovac na Sljemenu, vlasništvo Okružne blagajne u Zagrebu. Danas radničko osiguranje, koje (1926. god.) broji oko pol milijuna članova, ima dva sanatorija Brestovac i Klenovnik sa samo 318 lječilišnih mjesta. Iza rata ministarstvo narodnog zdravlja podiže i nekoliko lječilišta, od kojih je većina namijenjena klimatskom liječenju. Spomenut ćemo samo nekoja glavnija, kod kojih bar donekle djeluje i klimatska terapija visine.

Lječilište Brestovac (Dr. Ž. Hahn) na Sljemenu kod Zagreba, prvo je lječilište za plućnu t. b. c. kod nas. Inicijativom Dr. Dežmana i Ancela podigla ga je 1909. Okružna blagajna u Zagrebu. Danas je prošireno i preuređeno za 118 kreveta. Leži na južnom obronku Sljemena 846 m nad morem, te je alpinsko klimatsko

lječilište srednje visine na divnom prirodnom položaju. Prema sjeveru štiti ga preko 1000 m visoki vrh Sljemena, a prema jugu ima krasan pogled na savsku dolinu. Okružen je visokim, lijepim šumama. Indikacije za primanje bolesnika je prvi stadij aktivne tuberkuloze. Brestovac je povoljan za sve forme t. b. c., ako je otporna snaga organizma još dobra. Za preslabe i neotporne njegova oštra brdska klima nije povoljna.

KOLIBA HPD-a NA ROŽANSKIM KUKOVIMA U SJEV. VELEBITU

Sanatorij Klenovnik (Dr. R. Joković) kraj Ivanca, nalazi se na jednom od najljepših mjesta Hrvatskog Zagorja. Iako sa visinom od 248 m nad morem nije pravo planinsko klimatsko lječilište, ipak radi svojeg konfora i dobrog prirodnog položaja zaslužuje svaku pažnju. Okolne gore štite ga od vjetrova i to prema sjeveru Veliko Gorance 493 m i Ravna Gora 680 m. Prema jugu je ravnica od 15 km sve do strme Ivančice 1061 m. Leži usred stoljetnog parka, a historijsko je sjedište grofova Draškovića. Imo 200 kreveta. Uvjeti za primanje jesu samo prvi stadij t. b. c., koji je još izlječiv (cijena 120.— D dnevno).

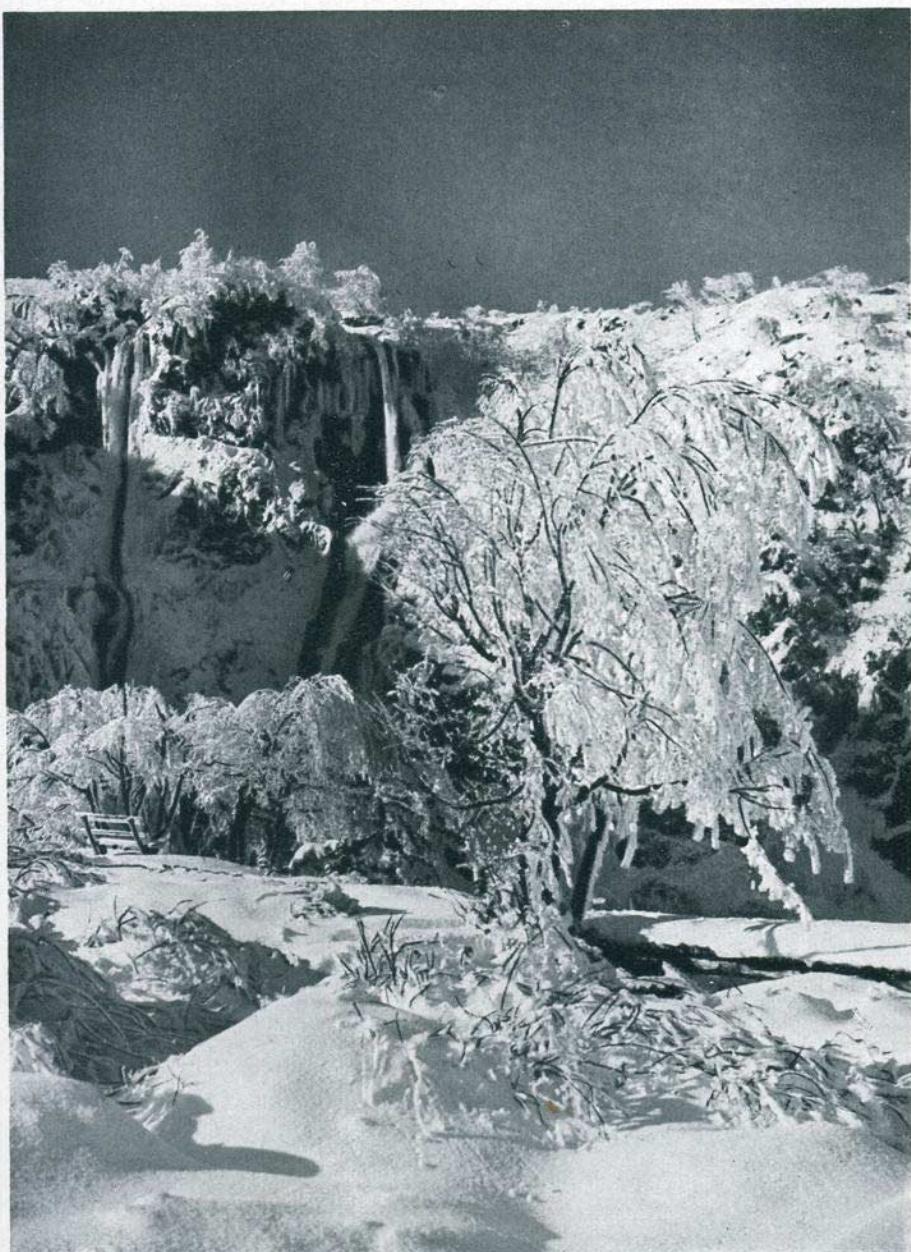
Drž. sanatorij Topolšica u Sloveniji (Dr. Savić), koja leži 450 m nad morem, naše je najbolje uređeno lječilište za plućnu t. b. c. Prema shvaćanju, da je liječenje u sanatoriju najbolji rasadnik higijene, jer se u njem bolesnici privikavaju, da više ne štete ni sebi ni svojoj okolini, lječilište je idealno higijenski uređeno. God. 1922. je sasvim moderno preuređeno i nadopunjeno s odjeljenjima za djecu. Postoji preventorij za školsku djecu, koja još nisu zaražena, te se samo oporavljuju u odijeljenim kućicama Smrečine i Mladike. Postoji i dječji sanatorij Zora. Za odrasle su odjeljenja Vesna i Breda. Rezultati su liječenja vrlo povoljni. (Cijena prvi razred 120.— D, II. r. 55.— do 40.— D., djeca po godinama 40.—, 30.—, 25.— D.)

Drž. sanatorij na Lovćenu (Dr. Kraljević), leži na podnožju Jezerskog Vrha u blizini čuvenog izvora Ivanova Korita na visini od 1350 m. Nalazi se u sredini gусте bukove šume prema zapadu blizu Vjetrenog Mlina, odakle se prostire divan pogled na Boku Kotorsku. Kao lječilište spaja u sebi prednosti morskog i planinskog zraka. Indikacije za primanje su rekovalessenti i prvi stadij t. b. c. Ima 100 kreveta (cijena I. r. 80.— D, II. r. 50.— D, djeca 25.— D.)

Drž. oporavilište Venac — Fruška Gora (osnovano 1926. god.), leži 430 m nad morem u bujnoj hrastovoj i borovoj šumi. Divan pogled na srijemsку ravnicu, na Avalu, Cer i bosanske planine. Prima sve slabunjave i početne slučajeve zatvorene t. b. c. Oporavilište je otvoreno cijelu godinu, te ljeti prima do 50, a zimi 50 djece (cijena 25 D dnevne), a ima i svoju javnu državnu školu. God. 1928. otvoren je paviljon za odrasle sa 40 kreveta (I. r. 80.— D, drugi 55.— D, drž. činovnici 40.— D.)

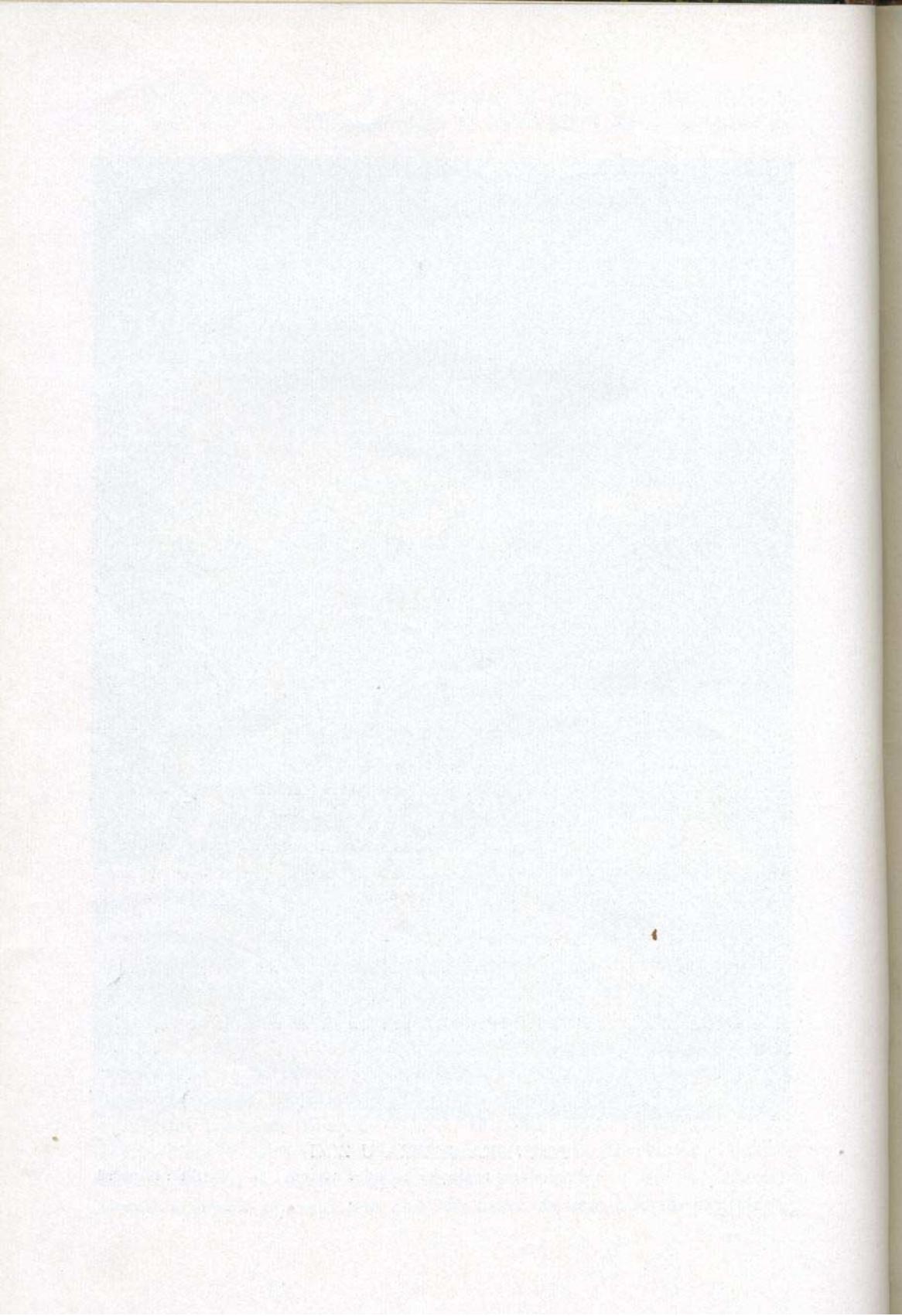
U granicama Bosne i Hercegovine nalazi se više takovih ustanova.

Dječje oporavilište na Palama (osnovano 1919.) sad je svojina oblasne samouprave u Sarajevu, a nalazi se na visini od 950 m. Zgrada u alpinskom stilu nalazi se usred borove šume u neposrednoj blizini Sarajeva (pol sata vozom) sa oštrom suhom zimom do -20° C i umjerenim ljetom. Zimi prima 50 djece, a ljeti im se pridružuje sarajevska ferijalna kolonija sa još 30 djece od 7 do 14 godina. Primaju se slabunjavi i zatvorena t. b. c. većinom besplatno (potpuna opskrba 15.— D, činovnička djeca 5.— D.) Imaju i svoju osnovnu školu. Mnogo se pažnje posvećuje fizičkom odgoju djece, pa djeca ostaju prema potrebi od 2 do 10 mjeseci. Dosad je prošlo oporavištem oko 700 djece sa vrlo dobrim uspjehom.

PLITVIČKA JEZERA U ZIMI
Pogled na sastavke i pad Plitvice

Foto: Postružnik

Ministarstvo nar. zdravlja preko Higijenskog Zavoda u Sarajevu podiže oporavilište na Metaljci (1200 m) i sanatorij Stambulčić (1050 m.).

Ležaonice na otvoreno me imaju antituberkulozni dispanzer u Nevesinju na visini 880 m nad morem, a bolnica u Kladnju na visini 560 m nad morem.

Sanatorij na Golniku pripada ljubljanskoj oblasti, a nalazi se u lijepoj, tihoj Gorenjskoj na južnom podnožju Storžiča (2134 m), koji ga štiti od vjetrova. Opkoljen je šumama s prostranim pogledom na naše Alpe, Karavanke i Kamničke planine. Nalazi se na visini od 500 m nad morem, te je subalpinsko lječilište sa prosječno 170 kreveta. (Cijena I. r. 140.— D, II. r. 100.— D, III. r. 75.— D.)

Indikacije za primanje su svi stupnjevi tuberkuloze sposobni za klimatično liječenje.

U Surdulici (Srbija), nalazi se sanatorij ministarstva socijalne politike, gdje se besplatno liječe grudobolni ratni invalidi, kao i siromašni građani i državni činovnici (dok ostali plaćaju 40.— D dnevno). Broj kreveta je 80, a nalazi se na visini 530 m nad morem.

*

* * *

Da spomenemo još i naše domaće prilike. Naše gole planine krša i pored svoje prirodne ljepote danas su još daleko od racionalnog iskoriščavanja za čovječje zdravlje. Laganim zašumljivanjem na zaštićenim mjestima od bure naći će se u budućnosti dosta zato prikladnih položaja. Već g. 1922. je Dr. Arambašin predlagao podizanje sanatorija u okolini Splita. Mosoru je prepostavljao Ma-lašku (Kozjak) radi dobre ceste, šume i vode. Danas, kad znamo za živu vodu na Ljuvaču i počinjemo njegovim zašumljivanjem, valjda se mijenjaju i izgledi za budućnost.

Škola rada i radne kolonije.

Savremeno liječenje tuberkuloze razvilo se je iz ukočenih i shematskih sanatorija prošlih vremena u potpuno individualno. Između ostalih tekovina postignutih dugim iskustvima jest i ta, da paralelno s tijelom treba korisno djelovati na duh, koji se dugom bolesti umrtvi. Treba iznova probuditi želju za životom i radost nad svakim proživjelim danom, a to je moguće jedino radom. I zato je rad, kao fiziološka potreba organizma, uveden danas u sva lječilišta, jer on ubrzava ozdravljenje, donosi ravnotežu duha i tijela. Specijalno lakši manuelni rad kao umjetni obrt (drvorezbarstvo, bojadisanje na porculanu, drvu itd.), lakša mehanika, svi ženski

ručni radovi podesni su da ubiju dosadu, bude interes, stvaraju lagodni osjećaj povraćanja snage, samopouzdanje i vjeru u vlastitu sposobnost i samostalnost. Naročito kod pučkih sanatorija to je važan privredni momenat, jer omogućava siromašnjima produženje liječenja zasluženim radom. U Leysinu 1909. osnovana je Colonie de travail, a kasnije u Cernnat (Ormontstal) poljoprivredne kolonije za djecu.

Kod nas je ta škola rada uvedena u svim ranije spomenutim lječilištima, a u Klenovniku poljoprivredna kolonija. Paralelno s tim terapeutskim djelovanjem rada rodila se je želja, da se na taj način omogući prema potrebi i promjena zanimanja. Jer bolesnik, koji se u lječilištu oporavi, vraćajući se u nehigijenske prilike napornog rada, opet brzo propada. Zato se nastoji te ljudi privredno ospozobiti i pored njihove tjelesne slaboće izučavanjem zgodnijih zanimanja: vrtlarstva, lakše poljoprivrede i prikladnog industrijskog rada. Idealno je osnivanje radnih kolonija u blizini sanatorija, gdje se rekonvalescenti pod paskom liječnika i pod dobrim higijenskim uvjetima mogu privikavati novom zvanju uz terapeutsko djelovanje visinske klime.

(Svršit će se)

DRUŠTVENE VIJESTI

PREDAVANJE DRA. V. ŠKORIĆA O COLORADU. Hrvatsko planinarsko društvo središnjica u Zagrebu priredilo je 30. I. o. g. vrlo zanimivo predavanje »U zemlji plamenih kanjona (Colorado)«, koje je s velikim brojem sjajnih bojansanih slika držao sveučilišni profesor dr. V. Škorić, koji je nedavno boravio u Americi na naučnom putovanju i posjetio tu vanrednu znamenitost Sjeverne Amerike. Gosp. predavač je za naš list napisao izvadak iz toga sjajnoga predavanja, na koji ovim upućujemo naše čitaocu.

PLANINARSKO SKLONIŠTE NA MALOM HALANU. Javlja nam planinarski drug iz Dalmacije: Na Malom Halanu, kraj ceste, što vodi iz Gospića u Obrovac, stoji danas prazna velika kuća, koja je kod uvedenja oblasne samouprave pripala Splitskoj oblasti. Ta bi se kuća, ili barem dio njezin, mogla adaptirati za planinarsko sklonište, koje bi moglo dobro služiti planinarima, što posjećuju vrhove južnoga Velebita. HPD u dogovoru sa svojom podružnicom »Mosor« u Splitu poduzet će potrebne korake, da se ta zgodna misao do ljetne sezone ostvari.

SKLONIŠTE U ŠUMARSKOJ KUĆI NA UZNIČKOJ KOSI (940 m) NA MOSORU. Još g. 1926. dobila je naša agilna podružnica »Mosor« u Splitu susretljivošću šumarske vlasti i odlukom velikog župana u Splitu dozvolu, da uredi planinarsko sklonište u šumarskoj kući na Uzničkoj kosi. Kuća je građena od kamena, imade 8 ležaja i 2 postelje. Uzlaz do nje ide iz Splita (autom) do sela Žrnovnice, odakle je lagan uspon (2 sata hoda) po dobro označenom putu; dulji je uzlaz od postaje Mravinci. Od kuće se pruža lijep i opsežan pogled na čitavu splitsku okolinu, more i otoke: Brač, Hvar, Šoltu, Vis i Sv. Andriju, na cijelu Kaštelsku rivijeru i južne pristranke planine

Kozjaka. Iz te kuće mogu se poduzeti ovi usponi: Debelo Brdo (3 s.), Veliki Kabal (4 sata), Kunjevod (tri četvrt sata), Ljubljana (4 i pol sata), vrh Mosora (3 sata).

Podružnica pobrinula se i za vodiča za čitavo područje Mosor planine, a to je Ante Gruica, seljak iz Gornjeg Sitna, koji imade dužnost, da bude svim članovima društva na raspolaganje.

Lugari u Žrnovnici i Donjem Sitnom imadu ključ od kuće, ali članovi, koji žele u kući prenoći, neka se jave predsjedniku naše podružnice »Mosor«, prof. Girometti u Splitu, kod kojega se nalazi ključ od soba. Za noćenje valja svakako uzeti sobom gunj, na što se članovi središnjice i naših podružnica napose upozoruju.

OZNAČIVANJE PLANINARSKIH PUTOVA za razvoj i napredak planinarstva od velike je važnosti. Jedna je od najvećih dužnosti planinarskih društava, da pravilnom označivanju i uzdržavanju planinarskih znakova posvećuju što veću pažnju. Onaj, koji provodi označivanje, treba da ima vazda na umu, da to čini za one, kojima je prilaz do izvjesnog vrha ili drugog planinarskog objekta nepoznat, pa zato neka meće što gušće oznake. Osim toga treba oznake što češće pregledavati, oštećene ili uništene obnavljati i popunjavati.

HPD središnjica u Zagrebu prošle je godine razaslala svim svojim podružnicama okružnicu, koju radi važnosti iznosimo u našem glasilu, jer se sada primiče proljetno doba, koje je vrlo zgodno za izvedbu novih kao i za obnovu starih oznaka:

Naša uputa glasi:

»Važnost označivanja puteva je u tome, što označen put omogućuje planinarama i izletnicima, da bez vodiča stignu na željeni cilj, a osim toga označen put daje planinaru sjegurnost, da je na pravom putu, a zato valja da je svaka oznaka lako i dobro vidljiva.

Poradi čestog oštećivanja treba da češće označene putove nadzirati i pregledati, pa oznake obnoviti i popuniti barem svakog proljeća.

Oznake treba da budu okrugle i to izvana crveni kolobar (širina 2—4 cm), iznutra bijeli okrug u promjeru (3—5 cm). Najprije valja načiniti bijeli okrug, onda uokviriti crvenim kolobarom. Za svaku boju potreban je poseban kist (pinsel), kojega ne valja zamakati čas u crvenoj, čas u bijeloj boji.

Boja najbolja za markacije je pompejansko crvenilo ili englesko crvenilo, jer su to naravne zemljane boje, koje ne izbljedjuju, što je slučaj kod miniuma, kako dokazuju starije markacije. Boju razrijedujemo običnim lanenim firnisom. Za bijelu boju valja uzeti cinčano bjelilo, razrijedjeno bijelim lanenim firnisom (da boja ne požuti). Boja neka bude gusta kao med. Boje se uzme toliko na kist, da se sa njega boja ne cijedi. Kistovi neka ne budu odviše veliki.

Označiti treba, gdjegod se može. Ako put ide kroz šumu ili šikarje, valja oznake metati na stablo ili debele šipke i to tako, da se može već iz daljine vidjeti. U kamenitom zemljištu na živcu kamenu, dotično na stijeni, a gdje to ne ide, valja od više komada kamenja načiniti humak i na vrhu ovoga metnuti oznaku. Znakovi neka se meću tako, da su vidljivi u oba smjera puta gore i dolje (tamo i natrag). Na dobro ishodanim putovima cesta, kolnim putovima mogu biti oznake rjeđe, ali zato valja da su na prećima gušće, a na raskršću najmanje tri markacije za redom, tako da je raskrsnica potpuno vidljiva. Pravilo neka bude, da se naredna oznaka po mogućnosti može vidjeti od predašnje oznake.

Označivanje putova neka se obavi za suhog vremena i sunčanih dana, redovno u proljeće i ljetno doba, da se boja što bolje uhvati i što prije osuši. Markirati se ne smije za kiše, u oči kiše ili u gustoj magli.

Napisne ploče neka ne budu prevelike (34 cm duge 21 cm široke), a mogu biti i manje. Velike ploče ne imadu svrhe, jer svaki prolaznik, kad vidi tablu, ode do nje, da je čita. Velike table su skuplje i radi prenosa nezgodne, a i vjetar ih lakše obara. Ploče neka budu iz mekanog drva (iz jedne daske), a ni u kojem slučaju iz željeza. Da se ploče ne kvarе, neka se nad njima na gornjem rubu ploče pribije krov. — Ploče valja pričvrstiti na stablo na početku puta i napose onđe, gdje se putovi križaju (na raskrsnicu). — Temeljna boja ploče je crvena, a napis valja da su ispisani bijelim slovima. Ponajprije valja napisati cilj puta, dolje strelice, koje označuju smjer puta. — Pločice bez takove strelice ne imadu za planinare prave vrijednosti. — Osim toga dobro je označiti vrijeme hoda do cilja. U desnom dolnjem kutu neka bude oznaka H. P. D.

NAŠE SLIKE: Plitvička jezera u zimi: Pogled na sastavke i pad Plitvice. Foto: Postružnik. — Alem Hrvatske, safirna Plitvička jezera, čarobna su priča i raj zemaljski u proljeće, ljeto i jesen; ali u zimi, kad se srebrno inje uhvati svakoga lista i grane s milijunima blistavih kristala, kad debeli led prekrije površinu deset velikih i brojnih malih jezeraca, a zaledeni slapovi poprime oblik siga najbizarnijih oblika — onda njihova divota sine u tako velebnom sjaju, da se taj nepri-spodobivi čar ne da nesavršenim ljudskim rijećima opisati, nego tek srcem osjetiti. Duboki dojam toga divotnoga prizora ostaje neizbrisiv u pameti za cijeli život. Taj nam rijetki prizor sjajno dočarava očima vrlo uspjela naša slika, na kojoj su prikazani Sastavci i pad Plitvice, najkrasniji i najslikovitiji dio donjih jezera.

PAKLENO KRAJ OBRUČA. Hrvatski Colorado. Foto: L. Griesbach. — Između planina Suhog vrha (1415 m) i Obruča (1377 m) iznad Grobničkoga polja ima duboka provalija, koja je poput sličnih gorskih prodora Velike i Male Paklenice u južnom Velebitu dobila ime: Pakleno. A to ime taj strašni i divlje romantični kraj u punoj mjeri i zaslужuje. »Pun je dubokih ponikava i vrtača, nad kojima se strmo uzdižu silne pećine okrunjene vitkim od bure okrnjenim jelama, omorikama i drugim gorskim drvećem. Bijelo stijenje u harmoničnom spoju sa bujnom vegetacijom daje cijelom ovom visokom gorskому karakterističan izražaj, koji svakoga posjetnika mora zadiviti svojom ljepotom i veličajnošću.« Tako izgleda Pakleno, taj novo otkriveni planinski biser Hrvatskoga Primorja, prema lijepom opisu dra. D. Vitežića (»Hrv. Planinar« 1928., br. 1.). A da je opis vjeran, izvrsno nam potvrđuje vrlo uspjela slika g. Griesbacha. Nije ni čudo, što su neki taj prekrasni gorski kraj, pun najbizarnijih krških oblika i divlje romantičnih prizora, prozvali »Hrvatskim Coloradom«.

SADRŽAJ: Prof. J. Pasarić: Dr. Ivan Krajač (str. 61.). — Dr. Vladimir Škorić: U zemljji plamenih kanjona (str. 69.). — Dr. Smiljanica Mikačić: Planina i zdravlje (str. 75.) — Društvene viesti: Predavanje dra. V. Škorića o Coloradu (str. 82.) — Planinarsko sklonište na Malom Halanu (str. 82.) — Sklonište u šumarskoj kući na Uzničkoj kosi na Mosoru (str. 82.) — Označivanje planinarskih putova (str. 83.) — Naše slike (str. 84.).

»Hrvatski Planinar« izlazi 10 puta na godinu; pretplata stoji godišnje D 50 (za đake i naučnike D 40); za inozemstvo D 70. — Pretplatu, reklamacije, rukopise i fotografije prima HPD središnjica u Zagrebu, Dolac broj 1. Odgovorni urednik: prof. Josip Pasarić, Ulica kraljice Marije 20. — Izdavač »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tiskar »Tipografije« d. d. Zagreb, Preradovićev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Zagreb, Selska c. 39.